

Groningen Manifest 1984

Een oppepper voor cultuur in de stad

1984 was een belangrijk jaar voor cultureel Groningen, waarin vijf grote projecten werden aangevangen, of afgesloten. Bas van der Heide verdiepte zich in het project 'Groningen Manifest', waarmee de gemeente Groningen deze culturele mijlpalen voor het voetlicht wilde brengen en geeft tevens een voorzetje voor een vervolg.

In dit jaar heropende de verbouwde Stadsschouwburg, werd de eerste steen voor het stedelijk conservatorium aan de Meeuwerderweg werd gelegd, kwam het nieuwe gebouwencomplex van Academie Minerva gereed en werd de School voor Handenarbeid uitgebreid. Als klap op de vuurpijl schalde het gerestaureerde carillon van de Martinatoren weer als vanouds over de Grote Markt. Voor het college van B&W een goede reden om Groningen nadrukkelijk als culturele stad te presenteren aan de natie. Dat gebeurde met een scala aan culturele projecten van mei tot en met oktober 1984, gebundeld onder de titel *Groningen Manifest*. Het kwam tot stand onder CDA-wethouder Ate Berger, die in een college met

de PvdA genoeg stemmen vond om de culturele uitspatting door te laten gaan. Berger zei dat het niet alleen een volkomen logisch moment was door de vele culturele voorzieningen die heropend of geopend werden, maar 'belangrijk punt is dat we ook vernieuwend bezig willen zijn.' Het was volgens Berger zo dat 'in een stad als Groningen veel meer gebeurt dan men zich gewoonlijk realiseert.' Reeds bestaande projecten verdienden meer aandacht en tegelijk konden nieuwe initiatieven op steun rekenen.¹

Zowel professionele als amateurkunst kreeg aandacht. Kunstdisciplines werden als het even kon ook gecombineerd en er werd zoveel mogelijk gebruik gemaakt van nieuwe technieken. Uiteenlopende organisaties als Noordelijk Theater de Voorziening en de Nederlandse Spoorwegen waren met losse projecten verantwoordelijk voor de uitvoering. De gemeente verleende subsidie, richtte een 'manifestbureau' op om het mogelijk te maken en sprong soms organisatorisch bij.²

Hoewel bezuiniging in de kunstensector aan de orde was, hechtte het gemeentebestuur zeer aan de incidentenpot om uiteenlopende culturele projecten te blijven subsidiëren. In de Voorjaarsnota 1984-1987 staat dan ook expliciet dat het Gronings cultureel klimaat van essentieel belang is in het leven van de Noorderlingen. Het doel van het manifest was om dat tot uitdrukking

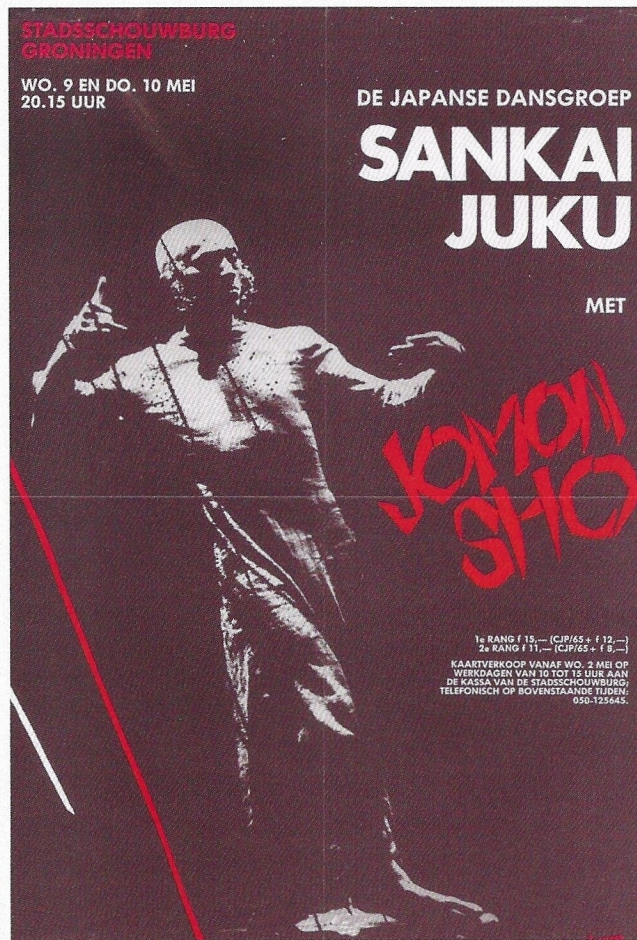
Franse dans in de Stadsschouwburg, 3 juni 1984. Maker onbekend. Collectie Groninger Archieven 2397-0846.

te brengen. De gemeente stelde voor *Groningen Manifest* 197.000 gulden extra cultuurgelden beschikbaar, waarvan 80.000 gulden uit de incidentenpot.³

De Stadsschouwburg en podiumkunsten

De eerste grote gebeurtenis tijdens het manifest was de opening van de verbouwde Stadsschouwburg. In september 1976 werd de Stadsschouwburg hermetisch gesloten, omdat het toneelhuis was afgekeurd en het gebruik ervan voor grote theaterproducties niet meer mogelijk was.⁴ Na een tijdlang twijfelen, veel overleg, leegstand en lekkage begon de bouw van een nieuw toneelhuis in mei 1982. Hier was een ferme discussie met buurtbewoners aan voorafgegaan, want zij vonden dat het toneelhuis veel te groot zou worden. De gemeente zette het ontwerp (in verkleinde vorm) door en de volledige verbouwing was in het voorjaar van 1984 afgerond.⁵

Het openingsprogramma duurde maar liefst een ruime maand en begon op 27 april met *Urban Sax*, een muziekspektakelstuk, gecombineerd met omgevingskunst uit Parijs. De koninklijke opening vond plaats op 16 mei, in aanwezigheid van koningin Beatrix. Tot en met 5 juni waren daarnaast cabaretier Seth Gaaikema,

Japane dans in de Stadsschouwburg, 9 en 10 mei 1984. Maker onbekend. Collectie Groninger Archieven 2397-0847.

acteur Jules Croiset, de Groninger Opera en Operette Vereniging (GOOV) en het toneelstuk *De Zoon van Louis Davids*, met daarin onder meer Lex Goudsmit, Jenny Arean en een debuterende Karin Bloemen te zien. Tijdens de openingsmaand werden kunstvormen voortdurend gecombineerd en kwamen zowel amateurs als professionals aan bod, geheel in lijn met een van de doelstellingen van het manifest.⁶

Ook buiten de schouwburgmuren was er ruimte voor toneel. Het *Jules Verne*-project, dat het 'paradepaard' van het manifest werd genoemd, is het meest sprekende voorbeeld. Het was een groot samenwerkingsproject tussen Noordelijk Theater De Voorziening (thans het Noord-Nederlands Toneel), het Noord-Nederlands Danstheater, de Oosterpoort, het Noordelijk Filharmonisch Orkest (NFO), Stichting Arena en twee Vlaamse culturele instellingen. De makers probeerden door samenwerking met deze twee Vlaamse instellingen internationale verbinding te tonen.⁷

Het moment was niet bij uitstek geschikt voor een stuk over de 19de-eeuwse schrijver Jules Verne, erkennen ook de makers.⁸ Het leven van Verne liep van 1828 tot 1905 en dus was 1984 geen herdenkingsjaar. Toch kon met de figuur van Verne veel worden bereikt: realiteit

GRONINGEN MANIFEST

KUNST & KULTUUR
MEI TM OKTOBER 1984

GRONINGER WEEK

VRIJDAG 17

16.00 **OPENING** van de Groninger Week, met twee **EXPOSITIES**:

1. Boeken over Groningen, door Openbare Bibliotheek.
2. Groninger beeldende kunstenaars (tm. 31 augustus, ma-zo 12-17 uur).

20.15 Het Grunneger Volks-**TONEEL** speelt:

'De Man, de Vrouw en de Moord'
(NB. plaats: Grunneger Spraak, A-Kerkstraat).

ZATERDAG 18

15.00 **DICHTERS**festival, gepresenteerd door Hannie Diemer.

Tevens **PRIJSUITREIKING** korte verhalenwedstrijd.

20.00 Edukatieve **TONEEL**-avond door het Schavot: 'Hou 't komt dat Hekje-perfekje de koekoek nait meer heuren zelf'.

En **MUZIEK**: Groningse reggae met Ab Normaal.

MAANDAG 20

20.00 Groningse **DANS**en en gebruiken met de Grunneger Dansers en een **LEZING** van mevrouw T. Arbouw-Rozema.

DINSDAG 21

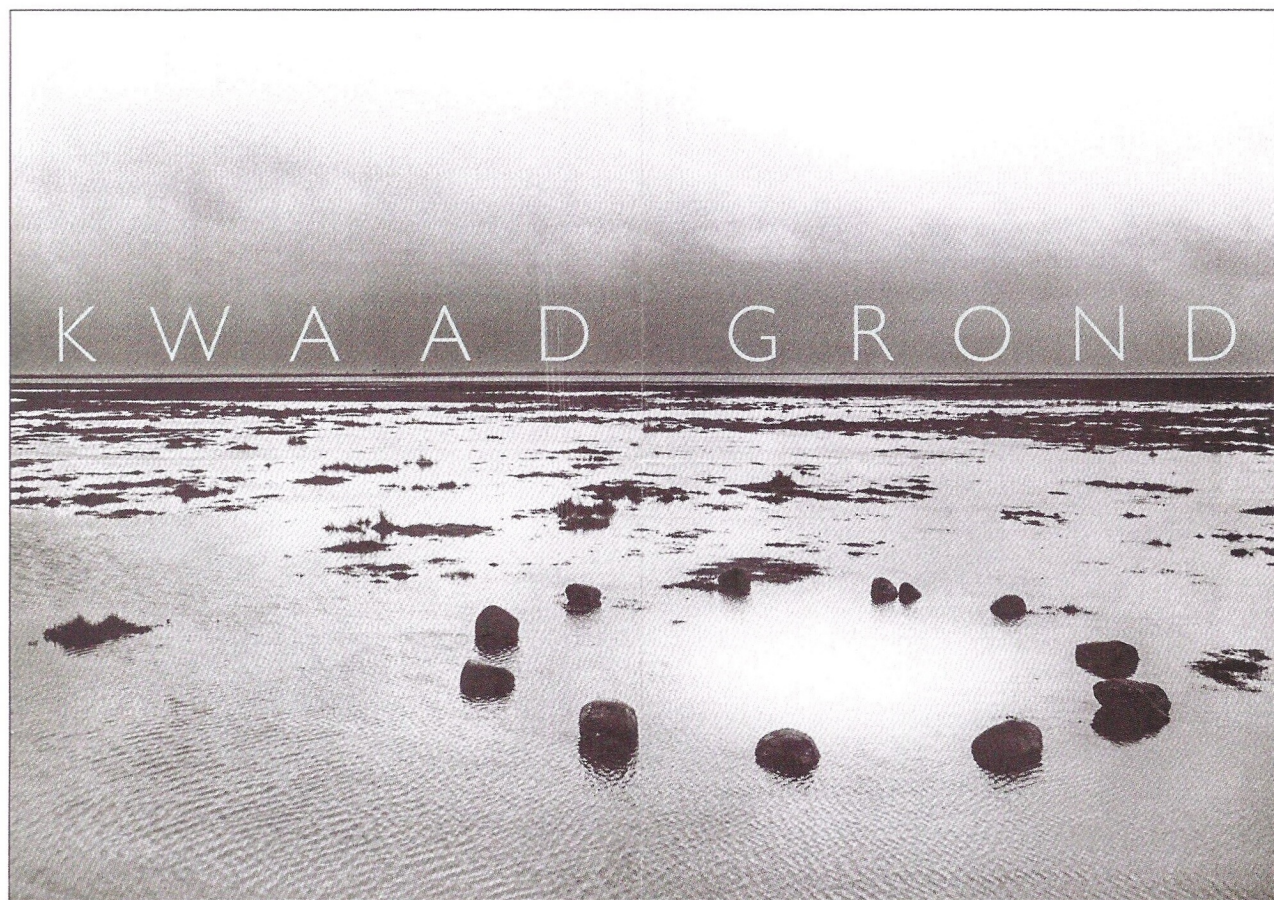
20.00 **LITERATUUR**avond met Harm Jan Tuin en **MUZIEK** van Ede Staal.

WOENSDAG 22

15.00 **REGIO**dag in samenwerking met de Kei.
20.00 **MUZIEK** met Lianne Abeln, Ed Wennink en Springtide.

17-22 AUGUSTUS
MARTINIKERK

toegang 's middags f1,25 's avonds f 5,-/ kaartverkoop: VVV, Martinikerk, Manifestbus

Grand Théâtre Groningen 5 mei 24.00 uur en 8 tot 12 mei 20.30 uur. Een theaterproductie van Het Grand Théâtre en De Voorziening

Affiche van de voorstelling 'Kwaad Grond'. Maker onbekend. Collectie Groninger Archieven 2397-1165.

uit Vernes levensverhaal werd vermengd met de vele personages uit zijn boeken. Een dergelijke combinatie was geknipt voor het culturele doel van *Groningen Manifest* en daarom vond de voorstelling doorgang. Peter Tuinman speelde de titelrol en de regisseur was Franz Marijnen. Hij schreef het toneelstuk ook, bijgestaan door Rob Scholten. *Jules Verne* werd in mei en juni twintig keer was opgevoerd in en rond cultuurcentrum de Oosterpoort.⁹

Zomermanifestatie en Theater te Water

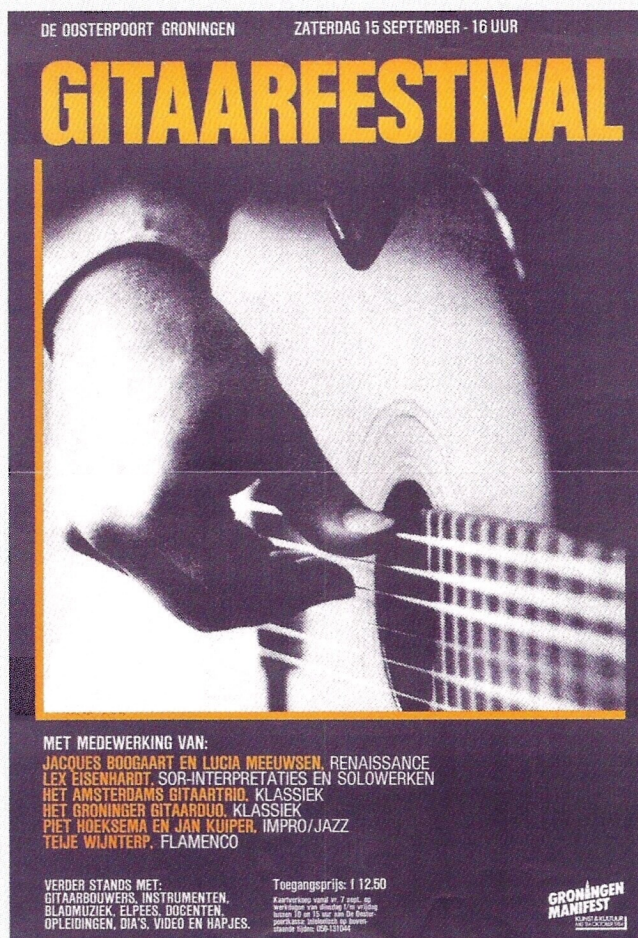
De Zomermanifestatie (de voorloper van het huidige Noorderzon) werd in 1984 voor de elfde keer georganiseerd, en was dus al bekend voordat het onder de vleugels van *Groningen Manifest* terechtkwam. Vier muzikale zondagen in het Stadspark waren de best bezochte onderdelen.¹⁰

De maanden juli en augustus stonden in de stad Groningen als vanouds in het teken van kunst en cultuur, maar nu werd ook de provincie meegenomen.

De Voorziening, die al bij het *Jules Verne*-project betrokken was, droeg ook zijn steentje bij aan de Zomermanifestatie. Samen met Theatergroep KISS en

de Nederlandse Spoorwegen organiseerde de theatergroep in juli het *Treintheaterproject* 'Hoogspanning en Hartstocht' ter ere van het honderdjarig jubileum van de spoorlijn Groningen-Delfzijl. In een rijdende trein die het traject volgde, waren verschillende acts te zien. Twee kibbelende conducteurs (Henk Scholte en Jan Veldman) vormden gedurende de hele rit een 'running gag'. Zij spoedden zich voortdurend van de ene naar de andere kant van de trein door zogenaamde orders van bovenaf. Op de stations en in de weilanden waren vuurspuwende, goochelende, musicerende en acrobatische figuranten te zien. Er werden onderweg ook verschillende gebeurtenissen uit de honderdjarige geschiedenis van de spoorlijn nagespeeld, zoals een Britse parachutist die achtervolgd werd door de Duitse bezetter. Op het station in Delfzijl was een dorpsfeest de afsluiter.¹¹

Een project dat via de Zomermanifestatie voor het eerst echt bekendheid verkreeg, was Just Vinks *Theater te Water*. Aan boord het oude vrachtschip MS Meja, voor de gelegenheid omgedoopt tot *De Verwondering*, speelde een groep acteurs een theatervoorstelling. Met subsidie van het manifest kon het schip in de zomer van 1984 een tournee van twintig voorstellingen maken door de hele provincie Groningen. Daarvoor werd al zeventien keer

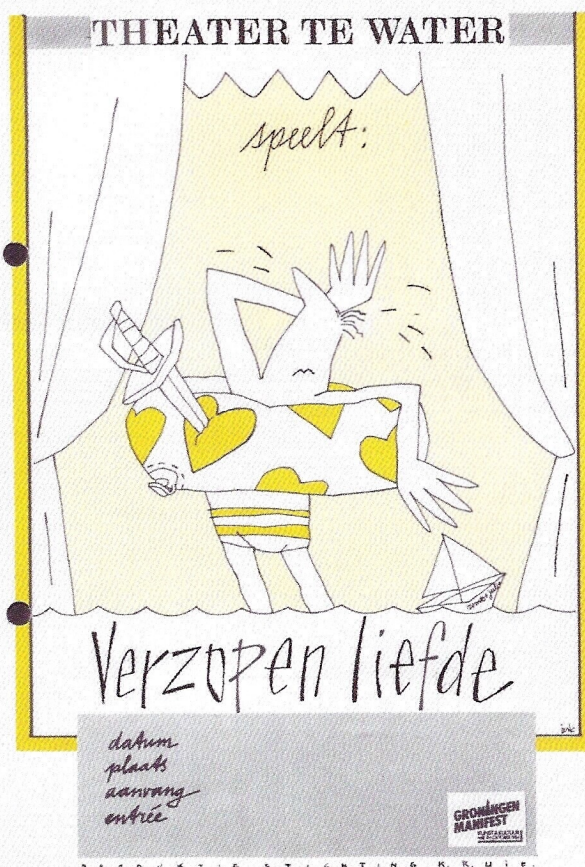
Affiche van het Gitaarfestival in de Oosterpoort, september 1984. Maker onbekend. Collectie Groninger Archieven 2397-1360.

in de stad gespeeld. Er moest middenin een speelpauze worden ingelast, omdat een van de acteurs een hernia kreeg. Binnen drie weken werd een nieuwe speler ingewerkt, waarop de tour hervat werd. Het doel was om 'theatervreemd' publiek te bereiken in de eigen omgeving, en dat deed het varende gezelschap met de voorstelling *Verzopen Liefde*, gebaseerd op de klassieker *Romeo en Julia* van Shakespeare.¹²

Dat Theater te Water een van de meest succesvolle projecten van het manifest was, blijkt uit het feit dat de formule tot en met 2016 werd voortgezet en iedere zomer veel bezoekers trok. Bekende Groninger artiesten als Alina Kiers, Arno van der Heyden en Bert Visscher zetten via het schip hun eerste stappen in de theaterwereld.¹³

Conservatorium

Na de zomer was de eerstesteenlegging van het nieuwe Conservatorium op 6 september de eerste grote gebeurtenis. Het pand werd gesitueerd naast de Oosterpoort, waardoor samenwerking mogelijk werd. Rondom de eerstesteenlegging door staatssecretaris Ginjaar-Maas werden muziekprojecten georganiseerd als onderdeel van het manifestprogramma.

Poster van het toneelstuk 'Verzopen Liefde' van Theater te Water. Maker onbekend. Collectie Groninger Archieven 1984-24.1.

In het voorjaar was het eerste onderdeel, de *Kompositieprijsvraag*, niet zonder kritiek. Voor dit project werd aan amateurmuzikanten gevraagd om een compositie te maken binnen de onderdelen mannen- of gemengd koor, kamermuziekwerken of een werk voor een harmonie-, fanfareorkest of brassband. De winnaar van iedere categorie kon 2500 gulden verdienen.¹⁴

De opkomst was met 111 inzendingen overweldigend, maar deze prijsvraag schoot bij twee professionele componisten, Frans Vuursteen en Jacob ter Veldhuis, in het verkeerde keelgat. Zij vonden dat het beroep componist door de gemeente Groningen werd gedegradeerd 'tot het niveau van kruiswoordpuzzelaars en wedstrijdhengelaars'.¹⁵

De organisatie van Groningen Manifest vond dat niet iedereen op zijn wenken bediend kon worden en de prijsuitreiking ging op 28 september gewoon door in de Stadsschouwburg.¹⁶

Andere muziekprojecten deden minder stof opwaaien. Op 15 september werd bijvoorbeeld het *Gitaarfestival* georganiseerd in de Oosterpoort. Met verschillende acts gaf het festival een overzicht van de gitaarmusiek van de Renaissance tot en met de 20ste eeuw. In de kleine zaal kon men Nederlandse gitaarbouwers aan het werk zien en in het middengebied van de Oosterpoort

GRONINGEN
MANIFEST

Theatergroep KISS, Noordelijk Theater De Voorziening en Stampijn

HOOGSPANNING EN HARTSTOCHT

VLAK VOOR STEDUM LEEK HET EVEN BENAUWD TE WORDEN!

Een avontuurlijke treinreis door tijd en ruimte
van Groningen naar Delfzijl v.v.

Vertrek vanaf N.S.-hoofdstation Groningen Woensdag 4 juli t/m vrijdag 20 juli
* 6 juli première. Geen voorstellingen op 8/11/14/15/18 juli! Aanvang 19.15 uur precies!

Troegheid: f 30,— (cij en 63 + f 23,—)
Kaarten vanaf 2 juli op het station en
de VVV Groningen.

'HOOGSPANNING EN HARTSTOCHT' IS MEDE MOGELIJK GEMAAKT DANKZIJ EEN SUBSIDIE VAN DE PROVINCIE GRONINGEN

Affiche van het Treintheaterproject 'Hoogspanning en Hartstocht'.
Maker onbekend. Collectie Groninger Archieven 2397-1161.

waren stands waar men elpees en bladmuziek kon kopen. De artiesten waren veelal ook in het buitenland actief, geheel in lijn met het internationale doel van het manifest.¹⁷

Academie Minerva en School voor Handenarbeid

Bij het ingaan van de laatste twee maanden van het manifest kwam er naast muziek meer aandacht voor de beeldende kunsten. Op 31 augustus opende de vernieuwde School voor Handenarbeid de deuren. Burgemeester Bouter verrichtte de openingshandeling door het wegtrekken van een koordje en hij hield een toespraak. Vervolgens legde hij de laatste hand aan een zeefdruk en goot hij lood voor een penning.¹⁸

De opening van Academie Minerva, een maand later, werd grootsier aangepakt. De festiviteiten begin oktober duurden een week en koningin Beatrix was, net als in de Stadsschouwburg, aanwezig bij de opening. Het was aanvankelijk de bedoeling dat Minerva samen met de

Rijksuniversiteit Groningen en De Voorziening tijdens deze openingsweek (die meteen de laatste week van *Groningen Manifest* was) het spektakelstuk *Babylon* als afsluiting van het gehele project zou brengen. Doordat het niet binnen de gestelde termijn gerealiseerd kon worden, is dit op het laatste moment afgeblazen. De universiteit en De Voorziening trokken zich terug en het reeds geplande slotfeest van de openingsfestiviteiten van Minerva werd uit nood het slotfeest van het manifest.¹⁹

Slotfeest

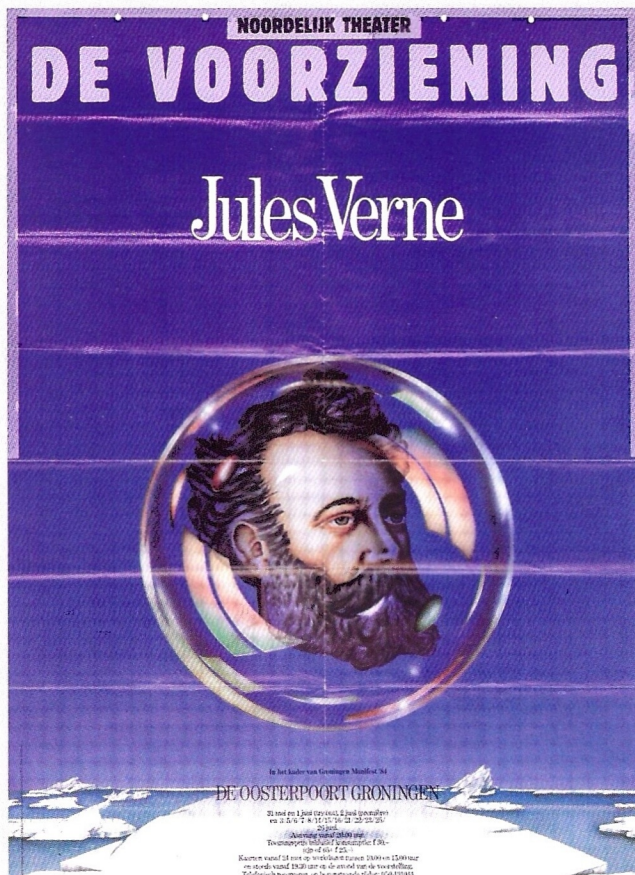
Op vrijdag 5 oktober vond dit slotfeest plaats in de Oosterpoort. Van een danstheater tot Groninger liedjesduo Rooie Rinus en Pé Daalemmers: alles kwam voorbij. De recensent van dienst typeerde het slotfeest als 'bomvol, rokerig en warm', maar tegelijk ook 'sfeervol, feestelijk en vermakelijk.' Het aanbod van artiesten werd in de voorbeschouwing niet als heel vernieuwend gepresenteerd, maar in ieder zaaltje van het cultuurcentrum was iets te doen en dat maakte veel goed voor het 3100 mensen tellende publiek.²⁰

De recensent van dienst typeerde het slotfeest als 'bomvol, rokerig en warm', maar tegelijk ook 'sfeervol, feestelijk en vermakelijk.

De recensent schreef niet over de terugblik op het project die werd geboden door de manifestmedewerkers. Voormalige figuranten van het *Jules Verne*-project en het *Treintheaterproject* was gevraagd om hun kunsten nog een keer te tonen. Ze moesten zich onopvallend onder de feestgangers begeven om ze op die manier in verwarring te brengen. De onopvallendheid werd echter te groot: door de enorme drukte vielen de honderd figuranten in het niet bij de duizenden bezoekers. Ook de recensent viel het niet op. Het werd voor de figuranten een wat jammerlijke afsluiting van *Groningen Manifest* en er ging een overkoepelend onderdeel verloren.²¹

Manifest 1985?

Na het slotfeest keek de organisatie met gemengde gevoelens terug op *Groningen Manifest*. Dat de uitvoering her en der te wensen overliet, kwam al naar voren in de tussentijdse evaluatie van het *Groningen Manifest*-bureau, eind mei. 'De voorbereidingstijd voor Manifest '84 is in 1983 te kort geweest om een optimale invulling van de programmering mogelijk te maken,' werd toen

Poster van het Jules Verne-project. Maker onbekend. Collectie Groninger Archieven 1984-31.

geschreven. Men dacht wel na over een soortgelijk manifest in 1985: 'Indien voor 1985 wordt gekozen voor eenzelfde, projectgerichte aanpak, dan moet in ieder geval worden voorkomen, dat de tijdsdruk belemmerend werkt ten aanzien van de eventuele projectontwikkeling.'

Duidelijke taal. Deze mening werd in een schrijven van een medewerkster – ze tekent als Wilma, zonder achternaam – gedeeld. Eenzelfde soort evenement het jaar erop weer organiseren, lijkt haar dan ook niet ver-

Informatiebus van het project 'Groningen Manifest' bij de Oosterpoort, maart 1984. Collectie Groninger Archieven 2290-3563. Foto: Frank Straatemeier.

standig. 'Er moet wel heel snel ontzettend veel gebeuren. We beginnen dan alweer met een grote tijdsachterstand, en krijgen niet de tijd om een gedegen en uitgebalanceerd programma op te bouwen.'

De Culturele Raad had het laatste woord. De raad benoemde eerst een aantal positieve punten. Er was in sommige gevallen een nieuw publiek aangeboord, er was een grote belangstelling van binnen en buiten de stad geweest en het manifest was een prikkel voor het culturele veld. Toch hadden negatieve zaken de overhand, waarbij de haast geïmproviseerde manier waarop het budget voor het manifest tot stand kwam als meest heikele punt werd genoemd. De uitkering van de incidentenpot was niet elegant tegenover de Culturele Raad, vond men.²²

Groningen Manifest 1984 kreeg geen vervolg. Medewerkster Wilma vond het 'erg jammer als Manifest roemloos en geluidloos weg zou zinken in de vergetelheid.' Dat is wel gebeurd.

Maar in 2024 is het veertig jaar geleden dat Groningen Manifest werd gehouden en in 2030 moet de nieuwe Oosterpoort klaar zijn aan de zuidzijde van het Hoofdstation. Goede redenen voor een nieuwe, beter uitgedachte editie. Een kans om de Groninger cultuur georganiseerd onder de aandacht brengen, naast reeds bestaande projecten, is nooit weg!

1 Bart Tammeling, 'Groningen Manifest: stad Groningen half jaar lang bruisend centrum van culturele activiteiten', *Kijk op het Noorden* (Meppel, april 1984) 10-15, aldaar 10-11.
2 RHC Groninger Archieven (GrA), Toegang (Tg.) 1984 (Groningen Manifest 1984), inventarisnummer (inv.nr.) 2: Stukken betreffende uitnodigingen aan de Jumelagegemeenten Oldenburg, Odense en Newcastle tot het bijwonen van culturele evenementen, 1983-1984.
3 GrA, Tg. 1984, inv.nr. 1: Stukken betreffende de organisatie en vergaderingen van de projectbegeleidingsgroep, 1983-1984 / Peter Blom, 'Groningen maakt in '84 cultureel hoogstandje' in *Nieuwsblad van het Noorden* (Groningen, 14 oktober 1983) 19.
4 Een toneelhuis is het deel van een traditionele schouwburg waar de speelvloer of speelruimte zich bevindt.
5 Bart Tammeling, 'Van sluiting tot opening' in: Bart Tammeling ed., *Bij open doek. 100 jaar Stadsschouwburg Groningen, 1883-1983* (Groningen 1984) 259-272.

6 GrA, tg. 1984, inv.nr. 8: Projectplan en verslag van de voorbereiding en uitwerking van de culturele manifestatie in 1984, alsmede concept en 2 net-exemplaren van het inhoudelijk verslag van Groningen Manifest, 1984.
7 GrA, tg. 1984, inv.nr. 8.
8 GrA, tg. 2417 (Dienst d'Oosterpoort en de Stadsschouwburg), inv.nr. 142: Jules Verne, 1983-1984.
9 GrA, tg. 2417, inv.nr. 142.
10 GrA, tg. 1984, inv.nr. 8 / Poparchief Groningen, 'Groninger Zomermanifestatie' (poparchiefg groningen.nl, 2019).
11 Hanny Alkema, 'Een beste tocht over 100-jarige spoorlijn. Theatertrein Groningen-Delfzijl' in: *de Volkskrant*, 9 juli 1984, 5 / Facebook Henk Scholte, 14 oktober 2019.
12 GrA, tg. 1984, inv.nr. 24: Stukken betreffende Theater te Water, 1984.
13 Frank den Hollander, Jan Veldman en Just Vink, *Volop verwondering. 25 jaar Theater te Water* (Groningen

2007) / OOG Groningen, 'Theater te Water speelt 'Hooggeëerd Publiek' (YouTube, 20 mei 2016).
14 Gemeente Groningen, 'Compositie-prijsvraag' in: *de Volkskrant*, 21 april 1984, 22.
15 Kunstredactie, 'Componisten protesteren tegen prijsvraag Groningen Manifest' in: *Nieuwsblad van het Noorden*, 30 april 1984, 9.
16 GrA, tg. 1984, inv.nr. 8.
17 GrA, tg. 1984, inv.nr. 26: Stukken betreffende het gitaarfestival, 1984-1985. Met affiche en krant.
18 Auteur onbekend, 'Snieschouwe open' in: *Nieuwsblad van het Noorden*, 1 september 1984, 13.
19 GrA, tg. 1984, inv.nr. 8.
20 Wilma Sütö, 'Slotfeest Manifest: wringen naar volgende act' in: *Nieuwsblad van het Noorden*, 6 oktober 1984, 14.
21 GrA, t. 1984, inv.nr. 8.
22 GrA, tg. 1984, inv.nr. 6: Stukken betreffende evaluatie Groningen Manifest 1984/Planvoorbereiding Groningen Manifest 1985/1986, 1984.